

ЧОРНИШ Василь,
здобувач ОС «Доктор філософії»
за спеціальністю 031 «Релігієзнавство»,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЦЕРКВА ПРО ВІЙНУ ТА ПРОБЛЕМУ ЗЛА: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Війна є відкритим проявом зла, який здатний похитнути в людині віру як в гуманізм як такий, так і в Бога як доброго Отця світу. У християнстві питання про можливість існування війн здавна було частиною теодицеї. У цілому позиції тут зазвичай зводилися до двох точок зору: або не існує всемогутнього і всеблагого Бога, який мав би запобігати існуванню зла, або Бог і його суперник диявол існують в рамках якоїсь «спільної парадигми» (що знайшло свій відбиток у багатьох еретичних вченнях (маніхейство, богомильство, гностицизм тощо). Остання позиція, по суті, формується ще задовго до виникнення самого християнства, що свідчить про одвічність цієї проблеми: це, наприклад, узагальнено в парах добрих і злих божеств у язичницькому світі, що стало основою відомої філософської моделі Ян-Інь.

Війна, як і питання агресії, насилля, несправедливості незмінно збуджувала прагнення мислителів розібратися в причинах цього феномену. «Війна цікавила філософів усіх часів: філософи досліджували сутність війни, навчали воєначальників, створювали підручники з військової стратегії і тактики, брали активну участь у військових діях, шукали теоретичні передумови вічного миру, досліджували етичні виміри війни» [3, с. 14]. Це стосується мислителів усіх часів і народів, хоча автор цитати пише про античний світ. Зауважимо при цьому, що деякі античні мудреці на кшталт Цицерона прагнули розділити справедливу й несправедливу війну. Утім, загалом в язичницькому світі війна вважалася достойною справою й високим мистецтвом; доволі вказати на класичний трактат Сунь-цзи (VI–V ст. до н. е.) «Мистецтво війни», який зберігає своє значення й сьогодні, коли на наших очах фактично розгортається Третя світова війна.

Християнству не притаманне беззастережне прийняття війни.

Біблія стверджує, що «Бог є світло і в Ньому немає ніякої п'ятни» (Ін. 1:1,4-5), вона устами пророка Ісаї передбачає світ, в якому «перекують мечі на орала» (Іс. 2:4), а також вказує, що «блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться» (Мт. 5: 9-12). Патристи, що закладали фундамент християнської церкви, неодноразово розмірковували про проблему війни та зла в цілому. Тертулліан стверджував, що зло походить не від Бога, а від вільного вибору Творіння, яке Творець наділив свободою волі («Проти Маркіона»). Водночас Григорій Великий, враховуючи наявність у Біблії тверджень про необхідність жорсткого покарання деяких злочинів («Приписи» тощо), вважав, що зло є Божим покаранням, тому й мусить прийматися разом з добром («Мораль»). Отже, хоча середньовічна християнська думка загалом базувалася на біблійній моралі «Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас...» (Мт. 5,43–45), потреба в обороні власних цінностей породила відродження античної ідеї справедливої війни. Р. Коханчук зазначає, що остання розвивалася виключно західними церковними мислителями [1]. Так, бл. Августин (IV–V ст.), вважаючи опір злу обов'язком християнина, чітко сформулював у «De Civitate Dei contra paganos» поділ війн на справедливі й несправедливі. Це вчення розвинув Тома Аквінський (XIII ст.), який в «Summa theologiae» визнав застосування зброї для самозахисту.

Водночас позиція різних християнських конфесій тут різниться. Так, з точки зору католицизму війна може бути виправданою, «справедливою», якщо вона відповідає низці умов: напад агресора, заподіяння важкої шкоди, неможливість розв'язати ситуацію іншими способами тощо [2, с. 305-306]. Подібною до цих міркувань є позиція протестантства, фундамент якому заклала класична праця Г. Гроція «Про право війни та миру», де обґрунтовується позиція визвольної війни, що є виправданою [5]. Утім, на практиці велика кількість протестантських деномінацій притримуються пацифістської доктрини. На думку православ'я, не існує такого поняття, як «справедлива війна», тут засуджується будь-яке насильство як таке.

Вільнодумні філософи новочасної Європи в цьому питанні діляться на два напрямки: ідеалістичний і реалістичний. Ідеалістична течія (Гегель) вимагає ліквідації війни як патологічного явища, яке абсолютно засуджується; відповідно після наполеоновських

війн виникає пацифі́зм (від лат. *pacis* — мир і *facio* — роблю), тобто заперечення будь-якої війни як способу проведення зовнішньої політики. Реалістична ж концепція (Ф. Ніцше, З. Фройд Р. Арон та ін.) сприймає війну як необхідний і споконвічний інтегральний елемент історії й прикмету людської ідентичності взагалі: тут людина розглядається як агресивна, обтяжена комплексами, істота, й це ускладнює її соціальне буття. Р. Арон, наприклад, вважає війну «інституцією, інтегрованою в систему вірувань та існування спільнот. Ці конфлікти знаходять своє пояснення в культурі, прирідженій спільнотам, а ще більше — в діалозі цих культур» (див.: 4, с. 8). Іншими словами, моральний чинник тут найчастіше просто редукується.

Аналіз діяльності церкви в умовах війни свідчить про багатий досвід, накопичений в ході світової історії. Незмінно проголошуючи необхідність припинення воєн і борючись за мир у всьому світі, церква водночас набула вміння брати активну участь в боротьбі зі злом (проповідь, душепіклування в умовах війни, капеланство тощо), сполучати принципи біблійної етики та військовий обов'язок, чому наша сучасність дає численні приклади.

В умовах сучасної російсько-української війни проблема погляду церкви на збройні конфлікти стає як ніколи актуальною, тому важливо вивчати трансформаційні процеси і зміни сучасного суспільства в умовах воєнного стану та їхній вплив на соціальну активність християнських конфесій, досліджувати особливості соціокомунікативного мандату церкви (церков) в умовах військової агресії та воєнного стану, що увиразнюються у духовно-реабілітаційному і місійно-сотеріологічному потенціалі соціального служіння церков, у філантропічній парадигмі допомоги (благодійницька діяльність та волонтерство) та у військово-капеланському служінні. У нашій країні, яка є багатоконфесійною, важливою постає діяльність Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, яка є міжконфесійним органом й певною мірою дозволяє випрацювати спільні підходи. Слід визначити ключові напрями взаємодії церкви і держави в соціальній сфері, політиці соціального захисту та підтримки в умовах сучасних викликів і воєнного лихоліття. Крім цього, також потребують витлумачення сутнісні ознаки конструктивних і деструктивних моделей соціальної активності вірян, зумовлених військовою агресією Росії та бо-

ротьбою за звільнення окупованих територій України. Є нагальна потреба запропонувати ефективні механізми та обґрунтувати потенційні можливості розв'язання проблем, які визначають специфіку окремих напрямів соціального служіння церков як головного провайдера практик соціальної допомоги.

Література

1. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військовослужбовців в арміях зарубіжних країн. К.: Науковий світ, 2000. 92 с.
2. Компендіум соціальної доктрини Церкви. К.: Кайрос, 2008. 549 с.
3. Лобода Ю. А. Антична філософія війни // Актуальні проблеми духовності. 2015. Вип. 16. С. 14-30.
4. Ситник Г.П. Філософія війни та миру. К.: ТОВ "САК Лтд.", 2023. 118 с.
5. Grotius H. The Rights of War and Peace / Transl. by A. C. Campbell. Indianapolis: Liberty Fund, 2005. 3 vols. (Natural Law and Enlightenment Classics).